

CARA A CARA AMB LES VIOLÈNCIES

RELATS DE RESILIÈNCIA A CENTREAMÈRICA

Durant anys Hondures, Guatemala i el Salvador han encapçalat les llistes mundials de taxes d'homicidis, fins a arribar a ser vint vegades més altes que les d'Europa i a doblar les de països en guerra com Síria o l'Afganistan.

La violència al Triangle Nord de l'Amèrica Central és un problema endèmic relacionat amb el narcotràfic o amb conflictes per la terra, però sobretot amb les "maras". Una situació que va emergir fa uns trenta anys i que s'ha anat agreujant a mesura que les organitzacions criminals s'han fet fortes i s'han estès en el territori.

Extorsions, violacions, segrestos, assassinats o desaparicions han arribat a afectar de manera directa o indirecta bona part de la població, especialment entre col·lectius en situació de vulnerabilitat. Als barris on abunden la pobresa i l'exclusió social, la por i la inseguretat s'han convertit en rutina.

Els diferents governs han optat per polítiques de mà dura i de repressió que han immers aquests països en una espiral de violència de la qual sembla molt difícil sortir. Al Salvador fins i tot s'ha optat per decretar un estat d'excepció. Si bé tot apunta que les taxes d'homicidi al país han disminuït al llarg de 2022, les massives violacions dels drets humans i el greu debilitament democràtic que ha comportat el règim repressiu han fet saltar les alarmes.

Tanmateix, en aquest context hostil, alguns homes i dones han creat iniciatives per combatre la violència amb eines molt diferents: educació transformadora, sensibilització de la població, accions solidàries o reinserció. Persones valentes que demostren que la història no està escrita, i que en aquesta petita regió del món hi ha un potencial extraordinari per caminar cap a la pau.

ICIP

L'Institut Català Internacional per la Pau és una institució pública que promou la cultura de la pau a Catalunya i altres parts del món a través de l'acció, la recerca i la divulgació. La seva visió de la construcció de pau incorpora una perspectiva de gènere i atenció a la diversitat, aposta per la no-violència, promou els drets humans i la seguretat humana i busca donar visibilitat a les iniciatives de la societat civil que fomenten la convivència. Aquesta exposició s'inscriu en la seva línia de treball sobre violències fora de contextos bèl·lics.

— www.icip.cat
— @ICIPeace

Un projecte de:

Produït per:

— FOTOGRAFIES:
Pau Coll : @paucoll_ruidophoto
Edu Ponces : @eduponces_ruidophoto

— ENTREVISTES:
Carmen Valeria Escobar : @carmenstural

RUIDO Photo

RUIDO Photo és una organització formada per professionals de la imatge i el periodisme, dedicada a la sensibilització de problemàtiques socials i a l'educació per al desenvolupament a través de la fotografia documental. Fa més de 15 anys que denunciem conflictes i violacions de drets humans en més de 25 països a tot el món. La nostra eina és la fotografia, però també fem reportatges de text, treballem amb vídeo documental, organitzem exposicions, creem campanyes de sensibilització i produïm publicacions i productes digitals.

No ens importen les fotografies,
ens importen les històries.

— www.ruidophoto.com
— @ruidophoto

— DISSENY:
Roger P Gironès : @8hstudio

— AUDIODESCRIPCIÓ:
Narratio : @narratio_cat

UNA VIOLÈNCIA BRUTAL I OCULTA CONTRA LES DONES

A Centreamèrica, els abusos i agressions contra les dones sovint queden oblidats, especialment si es produeixen en contextos propers o familiars. Una cultura fortament patriarcal fa difícil que es presentin denúncies, i encara menys que s'investiguin. La saturació del sistema a causa dels crims violents vinculats a les "maras" i als narcos fa que els casos de violència masclista passin a segon pla.

Tot i això, el que les dades mostren és brutal: Guatemala, un país amb una tercera part de

la població d'Espanya, té 159 denúncies diàries per violència sexual. Amnistia Internacional ha considerat el Salvador un dels països del món més perillosos per a les dones, especialment per a les menors d'edat: el 74% de les denúncies per violència sexual d'aquest país són de víctimes menors de divuit anys.

Hondures té un dels índexs més alts del món d'homicidis de persones transgènere, amb 325 membres de la comunitat LGTBI assassinats en l'última dècada.

1 La Vicky es una de les activistes LGTBI més famoses d'Hondures per la seva tasca de denúncia d'agressions a membres de col·lectius amb diversitat sexual. Després de ser atacada i colpejada, va decidir sortir de país.

2 Un fiscal especialitzat en desenterrar cadàvers al Salvador neteja els ossos del que sospita que és una dona assassinada i llençada a un pou als afores de San Salvador.

3 Una dona i els seus fills, amb els ulls embenats, són traslladats a un alberg per a víctimes de violència intrafamiliar a Ciutat de Guatemala. Aquest protocol se segueix per evitar que les víctimes canviïn d'opinió i informin l'agressor del lloc on s'allotgen.

4 Cel·les policials exclusives per a dones i adolescents a la regió de la Mosquitia caribenya, Nicaragua.

5 Una dona plora en el moment en què el vehicle de medicina forense s'emporta el cadàver del seu marit, assassinat a Soyapango, el Salvador.

6 Dues joves transsexuals caminen per un carrer de Tegucigalpa durant la nit. La violència contra transsexuals i homosexuals ha arribat a nivells extrems a Hondures.

“La violència contra les dones es converteix en un missatge i els seus cossos, en objectes”

MORENA HERRERA

— El Salvador

Defensora dels drets de les dones

La Morena Herrera va iniciar la seva lluita com a guerrillera durant el conflicte armat que va viure el Salvador entre els anys 1979 i 1992. Va formar part de la Resistència Nacional (RN) que, en acabar la guerra, es va convertir en l'FMLN, un dels partits que van signar els acords de pau. Durant el procés, la Morena es va començar a adonar de les condicions de desigualtat que afrontaven les dones en la societat centreamericana. Avui és, per a molts, la més reconeguda defensora dels drets de les dones al Salvador.

“Recordo una massacre durant la guerra en la qual van matar moltes dones, però abans les van violar i després les van desmembrar. La violència contra les dones és un acarnissament específic: es converteix en un missatge, i els seus cossos, en objectes.”

Ha passat molt temps des de la guerra civil del Salvador, però alguns dels seus mecanismes se segueixen repetint.

Actualment, la Morena és la presidenta de l'Agrupació Ciutadana per la Despenalització de l'Avortament (ACDA) i és una de les fundadores

de l'ONG Col·lectiva Feminista, una de les organitzacions feministes més articulades del país.

“Les pitjors situacions, habitualment, les pateixen nenes a partir de deu anys i adolescents. La violència contra les noies sol ser de caràcter sexual. A dues de les nenes que atenem les van agredir familiars de més de setanta anys, que les van violar i les van deixar embarassades. En altres casos, el perpetrador ha estat el veí, o la parella, o els professors, o les bandes.”

La Col·lectiva Feminista aborda casos de violència a la llar. Ofereix atenció emocional i assessoria legal i promou un programa de xarxes de família solidària que proporciona una llar provisional a dones que fugen de situacions de violència i no tenen on anar. Però la feina més visible de l'organització és la lluita per la despenalització de l'avortament, sobre el qual el Salvador té una de les lleis més dures del món. En els últims anys, disset dones han sigut condemnades a penes de fins a trenta anys de presó per homicidi agreujat després d'haver avortat.

1 Escena d'un homicidi als afores de San Salvador. El maig del 2019, la propietària d'un bar va ser assassinada per no pagar l'extorsió que li demanava la banda que tenia el control de la zona.

2 La parella d'en Carlos, un membre del Barrio 18, plora el seu company mort d'un tret de la policia al Salvador. Estava embarassada de vuit mesos.

3 Interior d'una de les cel·les de la presó d'Ilopango, principal presó per a dones del Salvador i una de les que té les taxes de superpoblació més altes de Centreamèrica.

La Gladys ha omplert casa seva de salms bíblics des que va perdre els seus dos fills. A la ciutat de San Pedro Sula, Hondures, membres del crim organitzat els van segrestar i fa anys que no en sap res.

Un grup de familiars plora en el moment en què apareix el fèretre d'un jove transsexual assassinat al centre de Tegucigalpa, capital d'Hondures.

“MARAS” CENTREAMERICANES: JOVES CONVERTITS EN MONSTRES

Des dels anys 90, les “maras” són el principal problema de seguretat a Centreamèrica. El Barrio 18 o la Mara Salvatrucha, nascudes com a tribus urbanes de joves llatinoamericans als carrers de Los Angeles, han esdevingut violentes màfies transnacionals. I també en una forma de vida.

Molts joves sense oportunitats se senten atrets per la promesa de seguretat de les “maras” en un entorn hostil i de pobresa. Set de cada deu joves que en formen part procedeixen de famílies desestructurades amb ingressos mensuals inferiors als 250 dòlars americans. La banda els dona l'oportunitat de créixer, d'obtenir el respecte dels

companys, de guanyar diners fàcilment i de convertir-se en algú.

Als territoris controlats per les “maras” són elles les que imposen la llei. La població està sotmesa a extorsions i al perill que se'ls acusi de col·laborar amb la banda rival, una sospita que és castigada amb la mort.

Es calcula que, aproximadament, unes 60.000 persones són membres de les “maras” al Triangle Nord, més tot un teixit de familiars i veïns que hi col·laboren estretament. Un exèrcit de joves abandonats pel sistema i disposats a morir i a matar per la seva nova família.

1 El metge forense Eduardo Abullarade revisa l'escena d'un homicidi als voltants del barri de La Campanera a Soyapango, el Salvador.

2 El 20 de maig del 2019 es van sentir setze trets a la Colonia San Antonio del Salvador. Més tard, es va trobar el cos d'un jove que estava sent extorsionat per una banda de la zona.

3 Dos homes amb ferides de matxet a la sala d'emergències de traumatologia de l'hospital Mario Catarino Rivas de San Pedro Sula, Hondures.

4 Comunitat “El Esfuerzo”, al centre de Ciutat de Guatemala. Aquesta zona marginal a pocs minuts dels gratacels més grans de Guatemala viu sota el control de la “mara” Barrio 18.

5 Un jove membre de la banda Los Tercerños arrestat in fraganti al barri Rivera Hernández, considerat el més perillós de San Pedro Sula, Hondures.

6 Les bandes Mara Salvatrucha i Barrio 18 fan una entrega d'armament a la plaça central de San Salvador com a acte simbòlic en el procés de treva de la violència iniciat el 2012.

“Quan abandones la banda et trobes amb molts obstacles, començant per la societat mateixa, que ni creu ni perdona”

WILFREDO GOMEZ

— El Salvador

Antic membre de les “maras” i fundador del programa Huellas de Esperanza

Des dels catorze anys, en Wilfredo Gómez va ser membre actiu del Barrio 18, una de les bandes més violentes i que més s'ha estès a Centreamèrica. Després d'haver estat a punt de morir de tuberculosi a la presó de Quezaltepeque va començar a replantejar-se la vida i va emprendre un camí que el va dur de ser membre d'una “mara” a ser pastor evangèlic.

A l'Amèrica Central està totalment prohibit desertar de les bandes i a qui ho fa se'l castiga amb la mort. Una de les poquíssimes excepcions que es fan és amb aquells que decideixen integrar-se, com ell, a un ministeri evangèlic cristià.

“Quan abandones la banda et trobes amb molts obstacles, començant per la societat mateixa, que ni creu ni perdona”. En Wilfredo va fundar el programa Huellas de Esperanza, que té com a finalitat ajudar els joves que volen sortir de la banda a trobar segones oportunitats. El programa, que també funciona com a ministeri evangèlic, ha aconseguit trobar feina a diversos joves en dos forns de pa situats en barris amb forta presència de “maras”. En

Wilfredo és enfàtic en esmentar que l'única ajuda que han rebut sempre ha estat d'altres organitzacions socials, mai del govern.

Segons ell, totes les accions governamentals estan destinades al fracàs perquè intenten solucionar el problema des de fora quan el que cal és fer-ho des de l'arrel, els mateixos joves: “La campanya política de qualsevol govern es basa en la repressió, però el procés d'entrada a una banda és un procés d'identitat d'un jove que busca que l'escoltin en un espai marginat”.

La feina d'en Wilfredo li ha fet guanyar enemics a les “maras”, al govern i entre la població. Però ell creu que la importància de la seva causa és més gran que les conseqüències que podria patir:

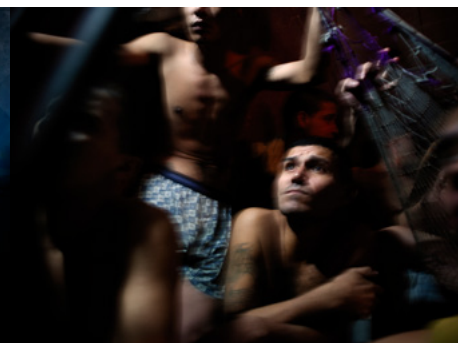
“Cada vegada que recordo el que jo vaig experimentar, em motivo. Hi ha gent que està esperant aquesta porta de sortida i si jo puc ser part d'aquesta opció, ho seré. Prefereixo morir lluitant que seguir permetent que la mateixa autoritat m'humiliï i em trepitgi quan estic intentant canviar.”

1 Panell rudimentari per controlar la ubicació dels presos a l'interior d'Izalco, presó exclusiva per a membres del Barrio 18 al Salvador.

2 Jorge Yahir de León Hernández, conegut com “El Diabólico”, és el líder nacional de l'organització criminal Mara Salvatrucha-13 a Guatemala. Actualment, resideix a la presó de màxima seguretat de Fraiganes II, a Ciutat de Guatemala.

3 Antiga biblioteca de la presó La Esperanza, al Salvador, ara habilitada com a cel·la d'aïllament. Als 20 confinats en aquest petit espai només se'ls permet sortir al pati vint minuts al dia.

Membres del Barrio 18 traslladen el cos del seu company Carlos, de 19 anys, assassinat per un policia al municipi Ciudad Delgado, al Salvador.

Un membre de la Mara Salvatrucha a la presó de Ciudad Barrios. Al Salvador, les presons estan segregades per bandes a causa de la violència entre elles o envers la població civil.

Presó per a membres del Barrio 18 de Cojutepeque, al Salvador. Centreamèrica és una de les regions amb més superpoblació penitenciària del món.

UNA NOVA GENERACIÓ EN RISC

Créixer envoltat de violència no només és perillós, sinó que també condiciona qualsevol projecte de vida. En el millor dels casos, els nens i nenes centreamericans veuran afectats el seu rendiment escolar, les seves oportunitats de futur i la seva salut mental. En el pitjor dels escenaris, seran reclutats per les “maras” quan arribin a l’adolescència o n’acabaran sent víctimes.

Les guerres civils dels anys 80 i 90 a Centreamèrica van deixar una població traumatitzada. Els seus impactes s’han transmès de generació en generació i afecten fins i tot joves que encara no havien nascut quan va acabar el conflicte armat. La proliferació de les “maras” no és aliena a aquest llegat de violència. Milers de nens i nenes també es troben avui en risc de patir-ne les terribles conseqüències.

1 A la presó de dones d'Ilopango, al Salvador, hi ha un sector especial per a les mares amb fills petits. Molts van néixer dins de la presó i no han conegut mai el món exterior.

2 Un grup de nenes observa l'arribada de la camioneta de medicina forense als voltants de Soyapango. A les zones més violentes del Salvador, els nens saben que l'arribada d'aquest vehicle significa que algú ha estat assassinat.

3 Un policia comunica a una dona que el seu marit ha estat arrestat durant un operatiu policial contra les “maras”, i que serà acusat d'homicidi.

4 Un nen treballa netejant les males herbes d'una plantació de palma africana a la zona del Bajo Aguán, Hondures.

5 Nens observant un fèretre obert durant una vetlla funerària al municipi de Tocoa, Bajo Aguán, Hondures.

6 Dues noies juguen al riu Acelhuate, el més contaminat del Salvador, al municipi de Nejapa, una zona amb forta presència de la “mara” Barrio 18.

“Treballem per al desenvolupament de la personalitat dels infants, l'amistat i l'empatia per reduir la violència”

MARISA MARTÍNEZ

— El Salvador

Defensora dels drets dels infants, fundadora de CINDE

La Marisa Martínez ha tingut una vida marcada pels pols polítics: d'una banda, és germana de Roberto d'Aubuisson, fundador del partit d'ultradreta Alianza Republicana Nacionalista (ARENA) i conegut com l'instigador de l'assassinat de monsenyor Romero, “el Sant del Salvador”; de l'altra, va ser una de les persones més properes a Romero i és reconeguda com una treballadora social vinculada a l'esquerra.

L'any 1989, quan es va convertir en mare del seu tercer fill i la guerra del Salvador estava a punt d'acabar-se, la Marisa va fundar CINDE (Centres Infantils de Desenvolupament). En aquell moment vivia al municipi de Soyapango, un dels més perillosos del país. Per anar de casa seva a la feina havia de passar pel mercat i li cridava l'atenció la situació en què vivien els fills de les venedores.

“Veia els nens ficats dins de caixes, sota les taules. Recordo que a un nen el tenien lligat a la taula per evitar que s'escapés i sortís al carrer. Mentre els meus fills eren a casa, n'hi havia d'altres entre

el fum i el soroll, i jo pensava: ‘Quina mena d'adults s'estan forjant en aquesta realitat?’”.

El primer centre el va obrir al cor de Soyapango, davant del mercat. Va començar com un espai de cures i d'educació bàsica en una època en què l'educació durant la primera infància no era pública. El projecte de seguida va generar confiança entre les dones i, en menys d'un mes, van passar de rebre sis nens a atendre'n setanta-cinc.

“Treballem per al desenvolupament de la personalitat dels infants, l'amistat i l'empatia per reduir la violència. Cal entendre el seu entorn perquè ells són de barris molt violents”, explica la Marisa.

Un dels projectes inicials de CINDE van ser els reforços escolars, donant classes de suport a nens en matemàtiques, llengua i ciències, i acompanyant-los amb l'educació sense violència. El programa va créixer i van poder becar els nens per cursar educació bàsica i secundària. Alguns, fins i tot, han rebut suport de CINDE per fer carreres universitàries.

1 Un estudiant passa prop del cadàver d'un jove de divuit anys assassinat a trets davant l'escola del barri Cabañas, a San Pedro Sula, Hondures.

2 Un nen de sis anys va veure com un grup de policies segrestaven el seu germà, de setze anys. Els dos nois viuen a la zona del Bajo Aguán, Hondures, on perdura un conflicte entre camperols, autoritats i grans terratinents pel control de les plantacions de palma africana.

3 Dos nens caminen sols al vespre pels carrers de San Pedro Sula. L'any 2014, aquesta ciutat hondurenca va ser qualificada la més violenta del món.

Un grup d'estudiants contempla la sang que ha deixat el cadàver d'un altre estudiant assassinat al municipi de Soyapango, al Salvador.

Un forat de bala a la paret on juguen els nens del Bajo Aguán, Hondures, recorda el conflicte violent per l'accés a la terra que enfronta camperols, policia i grans terratinents i que, del 2008 al 2013, va deixar 128 persones assassinades.

Un nen juga amb una pistola de joguina en una botiga d'alimentació al Bajo Aguán, Hondures.

“Volia oferir un espai on els migrants poguessin aturar-se, descansar i menjar, però també rebre atenció psicosocial, legal i mèdica”

MAURO VERZELETTI

— Guatemala

Fundador i director de la Casa Migrante

En Mauro Verzeletti va arribar a Guatemala des del Brasil l'any 1998 com a missioner. Hi va viatjar per participar en la reconstrucció dels danys provocats per l'huracà Mitch, que havia fet estralls a la regió. El Mitch se sumava a la llista de problemes que empenyien els centreamericans a fugir dels seus països.

En Mauro va veure que gran part dels migrants es concentraven a Guatemala com a punt de connexió per passar a Mèxic i arribar als Estats Units, i per això va decidir obrir la Casa del Migrant a Ciutat de Guatemala. “Volia oferir un espai on els migrants poguessin aturar-se, descansar i menjar, però també rebre atenció psicosocial, legal i mèdica”.

L'octubre de 2018, milers de persones del Triangle Nord es van reunir en diferents punts de la regió per emprendre juntes la ruta cap als Estats Units. Pensaven que viatjar en caravana podia ser una bona manera per esquivar els nombrosos perills que suposa fer-ho en solitari o en grups més reduïts. Era també una estratègia per pressionar el govern nord-americà perquè els deixés entrar.

En més de trenta anys de feina, aquest ha estat l'esdeveniment que més ha impactat en la vida d'en Mauro Verzeletti.

“Mai havia vist una quantitat tan gran de persones sortint així dels seus països. Recordo que els mitjans de comunicació em trucaven per preguntar quants migrants venien. N'esperàvem trenta o cinquanta, però vam atendre més de 15.000 persones. A la frontera de Tecún Umán, on tenim l'altra casa, s'estima que hi van arribar prop de 30.000 persones, perquè allà se n'hi van ajuntar d'Hondures, del Salvador i de Guatemala”, explica en Mauro.

Entre els seus records més significatius hi ha el d'una dona de les caravanes que va donar a llum a la Casa del Migrant. “Hom es posa a pensar en el futur d'aquest nen, que no va tenir ni una casa on néixer dignament”. En la majoria dels casos, en Mauro no torna a saber res de les persones que passen pel seu alberg. Ell els ofereix ajuda per fer més fàcil el camí, esperant que tinguin sort en el seu èxode.

1 Cartells de migrants salvadoreny des- apareguts durant la seva travessa cap als Estats Units. Des del 2014 han mort o desaparegut més de 3.000 persones en aquesta ruta migratòria.

2 Al municipi de Lourdes, prop de San Salvador, barris sencers es troben buits de famílies que han hagut de fugir per la forta presència de bandes a la zona.

3 Un membre de la Mara Salvatrucha és arrestat durant un operatiu policial. Se l'acusa d'haver expulsat una família de casa seva i haver-s'hi instal·lat.

CENTREAMÈRICA, UNA REGIÓ A LA FUGA

Per a moltes famílies centreamericanes migrar és una qüestió de vida o mort. En l'última dècada, a més dels desplaçaments causats per desastres naturals i les conseqüències del canvi climàtic, o per la pobresa i la manca d'expectatives, la violència s'ha convertit en la principal motivació migratòria. Els migrants tradicionals són ara refugiats. Segons l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR), actualment hi ha 580.000 persones centreamericanes sol·licitants d'asil al món.

La ruta de prop de 4.000 kilòmetres del Triangle Nord cap als Estats Units és escenari d'una crisi humanitària tan greu com desconeguda. A més a més del risc de ser detingudes, les persones que la transiten fan front, cada dia, a tota mena d'abusos i al perill de ser segrestades, torturades, violades o assassinades, especialment per membres del crim organitzat. Els casos de persones desaparegudes en aquestes circumstàncies han augmentat els últims anys.

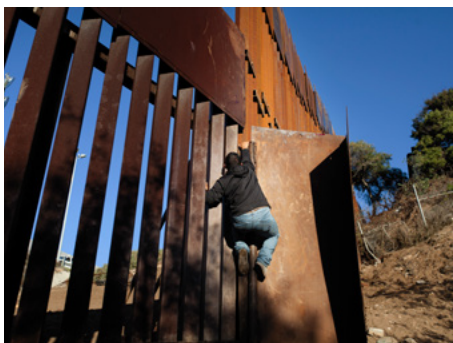
1 Una dona centreamericana i les seves filles caminen cap al mur que separa Mèxic dels Estats Units a la zona de Tijuana per intentar creuar-lo.

2 Alberg provisional situat en una nau industrial de Tijuana, Mèxic, on centenars de centreamericans es van refugiar durant la caravana migrant de l'any 2018.

3 Una nena creua el mur fronterer entre Mèxic i els Estats Units per un forat que han excavat els seus pares.

4 Un home escala el mur fronterer a la zona de Tijuana en un intent de creuar-lo. Durant la caravana del 2018, la desesperació va fer que molts migrants creuessin per entregar-se immediatament a la patrulla fronterera dels Estats Units.

5 Reunió d'un grup d'oficials de la patrulla fronterera dels Estats Units.

6 Un jove hondureny de 25 anys espera el millor moment per creuar el mur dels Estats Units. Intentar-ho de nit és més perillós, però redueix les possibilitats de ser arrestat.

Un grup de nens juguen a barallar-se davant del mur que separa Mèxic dels Estats Units a la zona de Playas de Tijuana.

En Misael, un salvadoreny indocumentat, resa abans de sopar al menjador comunitari de Misión Dolores, a Los Angeles. Molts centreamericans indocumentats acaben vivint als carrers quan arriben als Estats Units.

TRIANGLE NORD DE CENTREAMÈRICA

Centreamèrica és una de les zones del món amb més violència. Durant la dècada 2009-2019, les taxes d'homicidis intencionats han estat especialment alarmants als països del Triangle Nord.

Segons dades oficials, l'any 2019, més de 12.000 persones dels països del Triangle Nord van sol·licitar protecció internacional a Espanya. El mateix any, el govern espanyol reconeixia la condició de refugiats i concedia el dret d'asil a només 478 persones d'aquests països.

Fonts:
Elaboració pròpia a partir de les dades més recents sobre homicidis intencionats facilitades per l'Oficina de les Nacions Unides contra la Droga i el Delicte. Les dades sobre protecció internacional a Espanya provenen del Ministeri de l'Interior.